

Helena Bodin

”Gud, nu har jag bara dig”

Teologiska, berättartekniska och retoriska aspekter
av barnets närhet till Gud i Britt G. Hallqvists
diktning

*Abstract: Works by the Swedish poet and hymn writer Britt G. Hallqvist (1914–1997) were of crucial importance for the renewal of Christian poetry for children in Sweden during the 1960's and 70's. The aim of this article is to examine how the child's relationship to God is shaped in Hallqvist's prayers, poems and hymns for children from this period. Usually hymns for children depict God by means of description, but Hallqvist creates an active and reciprocal relationship between the child and God. She retells well-known Bible stories with a focus on children and from the perspective of children. In her poetry, she allows children to pose questions to God and to speak candidly with God, thereby enabling them to approach God with parrhesia. Furthermore, to characterize God, Hallqvist prefers metonymical devices – contiguity, personal relationships and human actions – and consequently she recognizes and defines God “by the children in his arms” (in a poem translated into English by Gracia Grindal in *Preaching from Home*, 2011: 223f). By such devices, Hallqvist's Christian poetry for children becomes an ongoing conversation, characterized not by static definitions and descriptions but by action, movement and dialogue. Her so-called poetic theology turns out as inseparable from child theology, where the little child is placed in the center and regarded as foremost.*

Keywords: Britt G. Hallqvist, late modern Swedish literature, Christian poetry for children, Bible stories, parrhesia, metonymy, poetic theology, child theology

Vem är det som kommer på vägen?
Det lyser så grant om hans hår.
Jo, det är ju Mästaren, Jesus.
Till honom, till honom vi går!

Den här visan från 1955 av Britt G. Hallqvist (1914–1997) fortsätter med att barnen och deras mammor släpper allt de har för händer för att trängas kring Jesus. Lärjungarna Jakob och Petrus tillrättavisar och avvisar dem bryskt, men Jesus själv struntar i att predika, tar barnen i famnen och välsignar dem – ”och glada gick mammorna hem”, avslutas visan, som närmast bygger på berättelsen i Mark 10:13–16.

I och med *Kyrkovisor för barn* (1960), där visan ingår i Per-Erik Styfs välkända tonsättning, kom den svenska kristna diktningen för barn att ta en ny vändning (I. Selander 153; Carcamo Storm 84ff), på liknande sätt som man under 1960- och 70-talen förnyade svensk barnkultur i grunden genom att sätta barnets särskilda förutsättningar, frågor och behov i centrum. Ifråga om den kristna diktningen för barn skedde detta i hög grad genom Britt G. Hallqvists böner, psalmer, visor, dikter, berättelser och översättningar. De blev flitigt illustrerade av olika konstnärer och gavs ibland ut i form av bilderböcker. Som ledamot i 1968 års kyrkohandbokskommitté arbetade Hallqvist under många år för Svenska kyrkan, men hennes psalmer hör i dag lika väl hemma i frikyrkornas och den katolska kyrkans psalmböcker, *Psalmer och Sånger* respektive *Cecilia*.

Vid mitten av 1900-talet fanns ännu inte barn- eller familjegudstjänster inom Svenska kyrkan, och det moraliserande tilltalet var utbrett i kristna barnvisor. För den som ville läsa Bibeln eller citera bibelverser var det ännu 1917 års bibelöversättning med dess arkaiserande språk som gällde. Men under 1970-talet blev frågor om barn och religiös tro ett ämne i tiden, och religionspedagogik blev en viktig fråga inom Svenska kyrkan (Berglund 145–62). Idag, ett halvsekel senare, är det givet att barnen spelar en viktig roll i kyrkorna i Sverige.

Särskilt av utredningen ”Det liturgiska språket” (1974), som Hallqvist skrev under arbetet med kyrkohandboken, framgår det hur insatt hon var i tidens aktuella teorier och diskussioner om det sakrala och liturgiska språket inom både den lutherska och den katolska kyrkan. Hon framhåller där att den svåraste uppgiften i liturgiskt nyskapande är ”de texter som bör vara allra enklast, nämligen barn-gudstjänsternas” (”Det liturgiska språket” 356) och kritiserar abstrakta fraser, lillgamla tendenser, traditionella tendenser och ordval som måste kännas onaturliga för barn. Enligt henne är barnpoesins ledord ”naivitet, konkretion, sinnlighet” (”Poesi för barn” 376).

Mot denna bakgrund är avsikten i den här artikeln att ur teologiska, berättartekniska och retoriska perspektiv undersöka hur barnets närhet till Gud gestaltas i Britt G. Hallqvists diktning för barn. Textexemplen hämtas från brytningsperioden under 1960-talet med fortsättning under det tidiga 1970-talet och är tänkta att exemplifiera och representera olika aspekter av denna nära relation mellan barnet och Gud. Hallqvists psalmdiktning för vuxna, de många översättningarna och kyrkospelen (skapade tillsammans med Egil Hovland) kommer däremot inte att beröras, även om också de skulle kunna bidra med exempel på gestaltningen av barnets närhet till Gud.

Det vanliga i psalmer för barn är att de *beskriver* Gud (Carcamo Storm 87ff), men som jag vill visa i den här artikeln sätter Hallqvist i stället in barnet i en aktiv och nära ömsesidig *relation* till Gud, något som också bekräftas av hennes egna uttalanden i intervjuer och artiklar. Genom åren har Britt G. Hallqvists diktning belysts i ett stort antal intervjuer och översiktsartiklar, oftast av deskriptiv och omnämmande karaktär. Hennes biografi har skrivits av Inge Löfström (1983; 1997) och författarskapet har bibliograferats av Olle Serin (2013). I en nypublicerad antologi, *Britt G. Hallqvist – diktare och teolog* (2014), belyses hennes kyrkliga och teologiska engagemang. Löfström har tidigare betonat att det inte går att inordna Hallqvists diktning i någon viss teologi ("Ordfyndig, lekfull psalmist" 140), men i antologin lyfter Kerstin Wimmer på ett mycket givande sätt fram vad hon kallar Hallqvists *poetiska teologi*, vars signum är konsten att avstå och tilliten till det utsagda (Wimmer 170).

I den här artikeln är huvudsaken den litterära gestaltningen, men jag vill också pröva att anknyta denna Hallqvists poetiska teologi till det som kallas barnets teologi (*child theology*), ett forskningsområde som under de senaste decennierna blivit allt mer inflytelserikt. Det företräds av bland andra teologen Marcia J. Bunge, som studerat barnets roll i kristen tankevärld (*The Child in Christian Thought*) och kombinerat bibelvetenskap med barndomsstudier (*The Child in the Bible*). Forskningsområdet engagerar företrädare från en rad olika discipliner, såsom barnkulturstudier, teologi, kyrkohistoria, sociologi och didaktik. Från en svensk horisont kan studier av barnets plats inom kyrkan (som en del i kulturen, samhället och historien) nämnas, exempelvis Anders Jarlerts *Barnet i kyrkohistorien* (1998) och Christina Berglunds prästmötesavhandling om barns roll och rätt i kyrka och samhälle (1999). Likaså har namnkunniga internationella teologer från olika trosriktningar lämnat viktiga bidrag till barnets teologi, bland dem Karl Rahner (33–50), Rowan Williams (11–52) och Jürgen Moltmann (4–15). Men egentligen är frågan långt ifrån ny – ofta

refererar man till kyrkofäder från trehundralet, till såväl Augustinus som Johannes Chrysostomos.

Bibliska berättelser ur barnets perspektiv

I både Gamla och Nya testamentet finns många berättelser där barn ingår, och främst bland dem är berättelsen om Jesu födelse (Luk 2). Som Jürgen Moltmann inskräp innebär inkarnationens mysterium inte bara att Gud blir människa, utan först av allt blir Gud ett litet barn. Det messianska hoppet om barnet har därför inneburit ett alternativ till såväl patriarkala som matriarkala maktordningar, menar han. I evangelierna spelar barnen en mycket viktig roll genom att Jesus där presenterar en ny värdeskala och visar de vuxna att barnen – det vill säga de som är samhällets minsta och vid den här tiden (tillsammans med kvinnor och slavar) står lägst i hierarkin – är de som sätts främst av Gud (Moltmann 4–15).

Denna omvända värdeskala, som Moltmann kallar revolutionär, är central för barnets teologi, och det är den som Hallqvist tar fasta på, då hon mycket medvetet väljer att se bibelns berättelser ur det underifrån- och inifrån-perspektiv som barnens närvaro i välbekanta situationer ur Bibeln erbjuder. Hon menar att man bör skriva för barn ur barnens perspektiv, där de inte bara syns leka och fantisera, utan framställs som kompetenta, tänkande och frågvisa, med tillgång till hela känsleregistret, och hon frågar retoriskt: "Vilka barn ser sig själva som små och rörande? De hinner knappt ur koltåldern innan de börjar tala om 'när jag var liten', och de älskar att beskydda – eller tyrannisera – ännu mindre kryp" ("Vem har sett vinden" 178). Särskilt då man skriver för barn gäller det att med konkretion och stillsam humor plocka fram bibelberättelsernas latent dramatik och spänning, framhåller hon, och att kunna formulera det hela "naivt och omedelbart" ("Poesi för barn" 374f; "Vem har sett vinden" 178). Med exempel från Ps 147:16–18, där Herren bland annat "låter snö falla som ull" och "kastar ner hagel som smulor", betonar hon att det måste *hända* något i dikterna. Hon söker "dynamisk kraft" och avvisar det som ger "en stillastående, söt skildring" ("Vad kräver jag" 197).

Uttryckt i berättartekniska termer handlar det som vi ska se om att Hallqvist väljer scen, problemställning och angreppspunkt för den redan bekanta bibelberättelsen på ett sådant vis att barnen ständigt står i centrum. Likaså prioriteras barnen då det gäller att välja perspektiv, skapa poängfyllda dialoger eller ge utrymme för inre tanketal för att därigenom dramatisera berättelsen. Den valda formen är dock endast sällan berättande prosa utan oftast bunden vers, som

regleras av Hallqvists högt ställda krav på rim och rytm, och ibland även av krav på hur vokalerna bör placeras för sångbarhetens skull.

I bilderboksserien "De små böckerna ur Bibeln" (1963–1965), där Hallqvists dikter illustrerats av Elisabeth Landen och i urval senare tonsatts av Bertil Hallin i *Titta vad jag fann!* (1967), använder hon sig av välkända berättelser ur Gamla testamentet där barn är huvudpersoner. Böckernas titlar avslöjar vilka barn och händelser det rör sig om, exempelvis *Josef och hans bröder* (1964), *Från Nilen till Nebo* (Boken om Mose) (1964) och *David och Goljat* (1965).

De här dikterna ger även prov på att Hallqvist kan nyskapa hela berättelser eller reflektioner på grundval av någon gammaltestamentlig gestalts barndom eller med hjälp av barn som annars bara nämns i förbifarten i bibelberättelserna. Så sker exempelvis i dikten "Lille vise Salomo" ur *David och Goljat*, där vi möter den blivande kung Salomo som liten pojke (se bild 1). Han blev sedermera känd för sin vishet, dokumenterad i Ordspråksboken, och för att ha varit den som uppförde templet i Jerusalem. I Hallqvists dikt sysselsätter sig den lille pojken Salomo helst med att läsa, rita och konstruera

Bild 1. Britt G. Hallqvist, "Lille vise Salomo", *David och Goljat* (1965), ill. Elisabeth Landen. Beskuren.

”slott och tempel”, och han funderar på vilka ordspråk han ska hitta på, medan hans pappa, kung David, på föräldrars typiska vis tjarar på honom att hellre springa ut och leka. I dialog med sin son framhåller David här skrytsamt sig själv som exempel: ”När jag var vid dina år, / ja, då vallade jag får! [- -] Jätten Goljat slog jag ner. / Ut, min son, och läs ej mer!”

Men Hallqvist kan också dikta in barn i bibelberättelser där de annars saknas. Ett exempel är adventskalendern *Julkrubban "Lille kungen"* (1969), även den illustrerad av Elisabeth Landen och utformad som klippark, av vilka barnen själva kan sätta ihop sin julkrubba. Här ger sig en får- och getherdes två barn iväg för att lämna tillbaka en slev som Josef och Maria tappat på vägen. De har fått höra om den nyfödde kungen av sin pappa. I Hallqvists adventskalender får barnen därigenom på sitt eget vis möta Jesusbarnet och vara med om de händelser som julevangeliet annars berättar att enbart vuxna fick uppleva.

Bland många andra möjliga exempel på dikter där Hallqvist sätter barnen i centrum för handlingen kommer närmast diktboken *Från Nilen till Nebo (Boken om Mose)* att tas upp mer utförligt. Boken bygger på *exodus*-berättelsen (2 Mos 1–18), som skildrar hur Mose leder Israels folk ut ur Egypten, där de hållits som slavar av Faraos, fram till Kanaan, det nya land som Gud lovat dem.

Hallqvist inleder här med dikten ”Faraos promenad”, där Faraos upptäcker det hot som det israelitiska folkets många barn kan komma att utgöra och därför planerar att döda särskilt pojkbarna. Hottet om den förestående terrorn intensifieras i dikten på ett stillsamt gastkramande vis, från det att Faraos i diktens början endast ”ser på barnen” till att han på sista versraden ”räknar alla barnen” – underförstått för att ingen av dem ska kunna gömmas undan och skonas.

Därefter följer den idylliska dikten ”Titta vad jag fann!”, där självaste Faraos dotter, intet ont anande och utan varje spår av ironi, får presentera sitt fynd i vassen för sin grymme far: ”Titta, en gosse jag fann! / Tycker du inte att gossen är rar?” Prinsessan tar hand om spädbarnet Mose på bästa sätt, ger honom en bädd och mat. Det är nästan som om hon fått en docka att leka med: ”Blöjor av linne / prinsessan ska sy, / skjorta med krås och rosett.” Genom hennes omsorg undkommer Mose så döden.

I en av de följande dikterna, ”Den första påsken”, ställer ett barn högst berättigade frågor till sin mor om varför det är blod på dörren och varför hon dukar mitt i natten. Till slut tröttnar barnet: ”Svara mor! Är det en hemlighet? / Annars kan du väl förklara det!” Modern svarar: ”Dödens ängel gick här nyss förbi. / Du blev skonad.

Påskan firar vi." Tempot i dikten är högt – hotet om död förbyts här i förskoning och fest inom en och samma strof. Samtidigt blir bakgrunden till påskfirandet effektivt förklarad i dialogen mellan mor och barn.

Även i nästa dikt, "På stranden", som utspelar sig efter flykten genom Röda havet där Faraos krigshär gick under, är det barnen som häpet får undra vad som hänt, och deras frågor blir samtidigt till vittnesbörd om vad som hänt: "Mor, tänk att ingenting är vått, / fastän vi i havet gått" och "Har fienderna drunknat, far?". Det är också ett helt litet barn som under sin lek med en snäcka, i säkerhet på stranden, får höra Gud bekräfta sitt löfte – "I snäckan talar Gud": "'Du lilla barn, jag frälste dig. / Israels barn, du tillhör mig.'"

I dikten "Kanaans sköna land" är den långa vandringen genom öknen till Kanaan påfrestande för barnen, men mödrarna håller humöret uppe på dem genom att bära dem, berätta om godsaker och kommande roliga lekar. Detaljerna i dikten utgår i hög grad från de omständigheter som ges av bibelberättelserna sedda ur barnens perspektiv:

"Jag har skoskav, snälla mor!
Jag har sand i mina skor!"
"Tyst, jag bär dig, lillebror,
till Kanaans sköna land!"

"Mor, berätta hur det är!"
"Mjolk och honung flyter där.
Det finns druvor, det finns bär
i Kanaans sköna land."

"Du får leka hela dan
rövare och karavan,
segla båtar på Jordan
i Kanaans sköna land."

Att klaga på sand i skorna under ökenvandringen är ett av många exempel på den stilla humor som Hallqvist vårdade sig om. Med samma säkra blick för vad som intresserar barn låter hon sedan i sista strofen ett av barnen leka och bygga i ökensanden under en paus på vandringen, väl inte ett sandslott men just "ett Kanaans sköna land".

Genom hela *Från Nilen till Nebo (Boken om Mose)* fokuseras på så vis barnens betydelse: Det är barn som på olika sätt står i centrum för handlingens förlopp – det är de som utsätts för dödshot, terror och mord, men det är också de som står för räddningen, överlevandet

och hoppet i det nya landet. Samtidigt leker de på barns vis mest hela tiden, och de ställer många frågor. Berättartekniskt är det också just genom barnens frågvishet och deras lek som den urgamla och för de vuxna läsarna välkända berättelsen om uttåget ur Egypten framställs som ny och öppen för vad som kan komma att ske. I Hallqvists dikter är utgången av flykten och ökenvandringen inte på förhand given, utan något står i varje ögonblick på spel. Tack vare barnen ändras maktrelationerna i berättelsen snabbt.

I *Det visste inte kejsarn om* (1971) har Hallqvist sedan gått vidare med dikter som anknyter till Nya testamentet, tonsatta av Bertil Hallin och återigen illustrerade av Elisabeth Landen. Avsikten, berättar Hallqvist, var att "ge en ny belysning åt en del nytestamentligt stoff, att se det med nya ögon och glömma bort den alltför polerade bild av Jesus som jag fått som barn" ("Vad kräver jag" 198f). Denna nya belysning kan innebära att en välkänd händelse ur evangelierna ses ur barnets perspektiv. Ett exempel är "Pojken med palmen", där ett av barnen som är med då Jesus rider in i Jerusalem säger: "Men de stora skymmer mig. / Alla stora borde sitta / så att barnen kan få titta!" Andra av dessa visor skildrar i stället hur vuxna på olika sätt relaterar till barn – perspektivet är då de vuxnas samtidigt som barnen i hög grad berörs. I visan "Herr Nikodemus" har den lärde gamle mannen svårt att förstå vad Jesus menade med att bli född på nytt av anden (Joh 3:1-10): "Hur en gammal herre, rynkig, böjd och grå, / åter ska bli nyfödd kan jag inte förstå." I visans slut går han ännu omkring och funderar och "[t]ittar på små barnen, klappar deras kind". Det är tydligt att Hallqvist särskilt uppmärksammar barnen även i visboken med nytestamentliga motiv.

I *Det visste inte kejsarn om* har Hallqvist också diktat en ny visa med samma motiv som i den tidiga "Vem är det som kommer på vägen?", något som pekar på den stora betydelse hon lade vid just berättelsen om hur Jesus välsignar barnen. I den senare visan, "De hör ihop med himlen", nämns varenda en av de tolv lärjungarna vid namn, ironiskt nog på grund av att de alla har något att klaga på vad gäller barnen som samlats kring Jesus. "De bråkar och slåss, / de skuttar och hoppar, / de knuffar ju oss", som Andreas säger, och Jakob tillfogar: "De fattar ju inte / en smula ändå". "Jag tror jag blir tokig – snart klipper jag till!" säger Simon Ivraren, och Judas hotar att klå dem med sin stav. I betydelsebärande kontrast mot dessa sjungna strofer, där lärjungarna irriterar sig på barnen och vill köra iväg dem, avslutas så visan med att Jesu ord *talas*. Det han säger är att barnen inte får köras bort, eftersom de "hör ihop med himlen. De hör ihop med mig."

Visan om hur Jesus välsignar barnen är centralt placerad i samlingen, och dess budskap är inte bara centralt för barnets teologi utan även för Hallqvists diktning, som ständigt tycks säga just detta: vill man berätta om Gud måste man också berätta om barnen, om dem som Gud sätter främst, så att man ser barnen med Guds blick men också Gud ur barnens perspektiv.

Barnets frimodiga tal till Gud

I den ovannämnda bilderboksserien "De små böckerna ur Bibeln" föregås ofta Hallqvists dikter av korta citat ur Bibelns historiska böcker. Citaten anger till vilken gammaltestamentlig situation dikten anknyter. Den tidigare anförda dikten, "Den första påsken", inleds på så vis av ett direkt citat från bibelberättelsen i fråga: "Och vid midnattstiden slog Herren allt förstfött i Egyptens land..." (2 Mos 12:29) Ett annat exempel, likaså nämnt ovan (bild 1), är dikten "Lille vise Salomo", som inleds med citatet "Och Gud gav Salomo vishet och förstånd i mycket rikt mått..." (1 Kung 4:29) Effekten av citaten blir att det skapas en direkt relation mellan Bibelns uttryckssätt och den nyskrivna diktens. Trots det egentligen stora avståndet mellan dem, ifråga om bland annat tid, rum, språk och stil, kommer de tillsammans att bilda en ny enhet med karaktär av *montage* inom en och samma textyta, inom ett och samma uppslag i bilderboken.

På det här viset har Hallqvist också gått till väga i diktboken *Jag skall fråga Gud* (1968), där bibelcitat från poetiska bibelböcker som Psaltaren, Höga Visan och Job samt några av de profetiska böckerna kombinerats med dikter på fri vers i jag-form. Majoriteten av dikterna illustreras av samtida svartvita fotografier som i de flesta fall föreställer olika barn, men ibland avbildas djur, fåglar eller träd, allt i nära anslutning till dikternas motiv. Barnen på fotografierna kan tänkas vara de som utsäger eller i tyst tanketal utformar dikterna, samtidigt som deras minspel eller sysslor återger den sinnesstämning som dikterna uttrycker (se bild 2). I stark kontrast mot bibelcitatet, som är hämtade ur 1917 års översättning där såväl ordförråd som verbformer är ålderdomliga, understryker fotografierna därmed den vardagliga och samtida kontext som dikterna tar upp och framstår som tidstypiska för det sena 1960-talet. När diktboken gavs ut igen 1977 var den i stället illustrerad med teckningar av Veronica Leo.

MINA FIENDER

Min Gud, låt icke mina fiender fröjda sig över mig!

De håller ihop mot mej allesamman.
När jag kommer
härmar de mej och skrattar så mycket de orkar.
De springer och gömmer sej för mej.
De kallar mej för ...
Nej, det gör detsamma!
Men *du* är väl med mej, Gud?
Bara med mej?
Eller är du med de andra också?
Är du med alla människor?
I dag är det faktiskt jag som behöver mest medhåll!
Eller är det inte det?

62

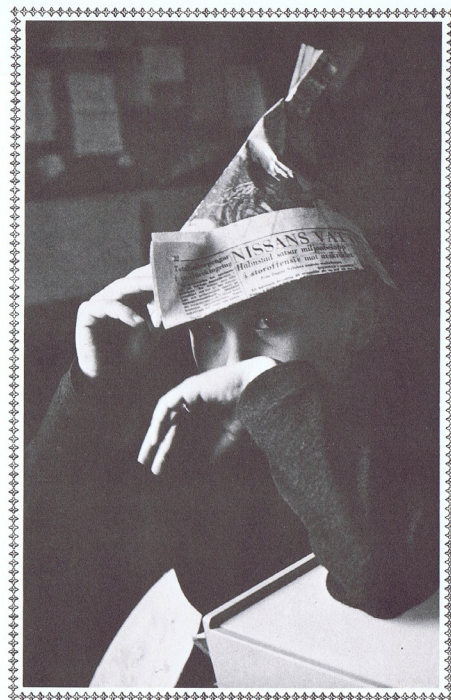

Bild 2. Britt G. Hallqvist, "Mina fiender", *Jag skall fråga Gud* (1968), foto Hans Malmberg.

Då det gäller att fånga vad som kännetecknar det komplexa samspillet mellan bibelcitat, dikt och fotografi i *Jag skall fråga Gud* har olika synpunkter framförts. Bokens baksidestext anger att det rör sig om "en bibelförklaring för barn", något som Hallqvist själv tagit avstånd ifrån. Enligt henne finns här inget didaktiskt syfte, utan hon talar om dikterna som "barnsliga funderingar" ("Vem har sett vinden" 178). Det har också betonats att dessa dikter innehåller "en oväntad vändning" (Toijer-Nilsson 188), och i fråga om bibelcitatens funktion har man framhållit att Psaltaren här fungerar som mentor för bönelivet, och att diktbokens grundhållning, precis som Psaltarens, är att "allt kan människan anförtro Gud" (Wimmer 181f). Ingen av de här iakttagelserna förefaller emellertid vara tillräcklig. I det följande ska därför retoriska aspekter särskilt uppmärksammas: dialogen mellan bibelcitat och dikt, dikternas användning av frågor, samt det frimodiga tal – *parrhesia* – med vilket barnen i dikterna riktar sig till Gud.

Aktuell vid ungefär samma tid som *Jag skall fråga Gud* var religionspsykologen Hjalmar Sundéns bok *Barn och religion* (1970). Där framhåller han att det gäller att inte enbart låta barnen tala *om* Gud utan också att lära dem tala *med* Gud, exempelvis i böner (Berglund 157). Att detta även var Britt G. Hallqvists inriktning – att låta barnen tala med och inte bara om Gud – har uppmärksammats av Per Harling, som framhåller att hon i motsats till det gängse trosbekräftande språket inom kyrkan använder ett tydligt trosinbjudande språk (Harling 33).

Inslaget av dialog är överhuvudtaget mycket starkt i *Jag skall fråga Gud*. Bibelcitaten inleds ofta av en konjunktion ("Och", "Dock"), ett utrop ("Min Gud"), ett instämmande ("Ja, låt mig"), en fråga ("Har icke", "Är det du", "Vem är hon") eller en uppmaning ("Se", "Hör"). De får på så vis karaktär av att ingå i ett redan pågående samtal. Inom bokens ramar presenteras eller förklaras aldrig vilka dessa gudomliga och mänskliga gestalter är, som talar eller omnämns i bibelcitaten. I stället inbjuder de obestämda utsägelsepositionerna i bibelcitaten till fortsatt dialog, där de bibliska yttrandena avlöses – förstärks eller motsägs – av barnens tankar, ofta formulerade i jag-form. I Hallqvists dikter får barnet ge bibelcitaten en fortsättning, genom att återberätta en iakttagelse eller vardaglig situation som kan associeras till bibelcitaten eller genom att vända sig till Gud i direkt tal för att ge replik på utsagan i bibelcitaten.

I samband med sitt arbete i kyrkohandbokskommittén har Hallqvist tagit upp behovet av att "införa *frågan* som ett element i liturgin" ("Det liturgiska språket" 325). Om också utanför det strikt liturgiska sammanhanget, så kan detta sägas redan vara gjort i och med *Jag skall fråga Gud*, vilket också anges i dess titel. På det vis som barn ständigt ställer frågor, ställs här frågorna till Gud.

En av de mest frågvisa dikterna heter just "Frågor". Den tar sin utgångspunkt i ett citat ur Psaltaren, "Herren kan göra allt vad han vill, i himmelen och på jorden, i haven och i alla djup" (Ps 135:6), och inleds: "När jag träffar Gud / ska jag fråga honom om en massa saker." Efter en rad varför-frågor knyts dikten ihop i största förtröstan på att Gud har svaren: "Gud säger nog inte som de stora: / 'Det vet jag inte' / eller 'Det begriper du i alla fall inte.'" I dikten "Jag är en människa", som föranleds av Psaltarens förundrade ord, "Dina ögon sågo mig när jag ännu knappast var formad" (Ps 139:16), och illustreras av ett fotografi av en flicka i förskoleåldern som speglar sig, ställer barnet frågan: "Var det tråkigt att ligga hopkrupen i mörkret? / Längtade jag ut ur mammas mage?" Liksom i den aktuella Psaltarpsalmen uttrycks här till sist en stor tacksamhet till Gud, som med barnets ord i

dikten "kände mej från början. / Han hade tänkt ut mej". En gång i tiden tog sig psalmisten friheten att fråga Gud; här är det nu barnet som ställer frågorna.

I andra sammanhang har Hallqvist nämnt tanken att poesi (inte bara för vuxna utan även för barn) kan fungera som *katharsis*, det vill säga rening ("Poesi för barn" 374). Då det gäller *Jag skall fråga Gud* vill jag med hjälp av en annan grekisk retorisk term pröva att förstå dikterna som barnens frimodiga tal, *parrhesia*, inför Gud, i den antika och tidigkristna retoriska mening som retts ut av Michel Foucault i *Fearless Speech* (2001). I ett kristet sammanhang kan termens innebörd exemplifieras med lärjungarna Petrus och Johannes, som trots att de var enkla och olärda talade med frimodighet (*parrhesia*) till de skriftlärdade och fariseéerna (Apg 4:13). Mer allmänt innebär *parrhesia* att någon som står lågt på värdeskalen tar en risk genom att yttra sig, samtidigt som själva frimodigheten och det personliga risktagandet borgar för att det som då sägs är angeläget och sant.

Ett exempel på barnets frimodiga tal till Gud i *Jag skall fråga Gud* ges i dikten "Alldeles stilla". Här tar barnet en risk genom att ifrågasätta Guds påbud "Bliven stilla och besinnen att jag är Gud" (Ps 46:11):

Ja, jag är stilla.
Alldeles stilla.
Som en sten.
Jag tänker på att du är Gud.
Men det är svårt att sitta stilla länge.
Och det är svårt att tänka på dej jämt.
Fast du är ju Gud i alla fall.

Det är tydligt att barnet, diktens jag, här skruvar på sig inte bara i tankarna utan även med sin kropp. I stark opposition mot Guds krav på stillhet slutar dikten ändå i beaktelse, då barnet kommer fram till att "du är ju Gud i alla fall". Gud tycks här stå över till och med sina egna befallningar och förblir Gud, oavsett om barnet lyckas uppfylla hans förmaningar eller ej. Genom sin *parrhesia*, sitt frimodiga tal och sin opposition förmår barnet komma längre i sina tankar om vem Gud är än om det enbart hade följt påbudet att vara stilla. Exempel på detta slags frimodiga tal finns även i Britt G. Hallqvists *Bönbok för barn* (1960), något som Kerstin Wimmer uppmärksammat i samband med att hon tar upp Hallqvists strävan att finna "ett genuint språk i samtalet med Gud" (Wimmer 176), exempelvis i bönen "Tala sanning": "Fader, hjälp mig att alltid / säga precis som det är!"

Som en effekt av tilltalets ärliga uppsåt kan förändringar åstadkommas, både inom den talaren vänder sig till och inom talaren själv. Hallqvists dikter visar att den som frimodigt vänder sig till Gud med sina tankar eller bekymmer kan komma att förändra sin syn på sig själv och sin omvärld. Ett exempel är "Mina fiender" (bild 2), där Psaltarens rop till Gud om hjälp (Ps 25:2) förenar sig med barnets bön om medhåll från Gud:

Min Gud, låt icke mina fiender fröjda sig över mig!

De håller ihop mot mej allesamman.
När jag kommer
härmar de mej och skrattar så mycket de orkar.
De springer och gömmer sej för mej.
De kallar mej för...
Nej, det gör detsamma!
Men du är väl med mej, Gud?
Bara med mej?
Eller är du med de andra också?
Är du med alla människor?
I dag är det faktiskt jag som behöver mest medhåll!
Eller är det inte det?

Under det att barnet frimodigt talar till Gud om sin situation drabbas det av innebörden i den slitna frasen om att Gud är med alla. Till en början ser barnet sig själv som den enda förfördelade, men till sist inser det även förföljarnas behov av stöd från Gud. Samtidigt innebär denna insikt en utmanande tolkning av Psaltarens bön, vars anspråk på Gud nu framstår som självupptagna och grunda. Barnet tänker längre än vad psalmisten gör i sitt utrop. Genom att lägga fram sina invändningar för Gud får barnet erfara Guds stöd – utan att lägga beslag på Guds medhåll enbart för egen räkning.

Liksom psalmisten kung David, den rättfärdige Job och de gammaltestamentliga profeterna grep möjligheten att sjunga och tala till Gud tar sig barnen här friheten att vända sig till Gud i smått och stort, tycks diktboken som helhet säga. Att de till stil och ordförråd högtidliga och gammaldags bibelorden samsas på samma uppslag som de nyskrivna dikterna och fotografierna skänker en viss tyngd och värdighet till barnens tankar. Men samtidigt sker den motsatta rörelsen: Bibelorden, som ibland återger Guds egna ord, sänks eller skrivs ned till vardagligt språk och nutidssituationer. Det är dock varken fråga om en trivialisering av Bibelns utsagor eller ett ironiskt förhållningssätt utan om en senmodern tillämpning och iscensättning av

relationen mellan människan och Gud, av barns vilja att lyssna till Gud och att själva rikta sig till Gud med sina tankar och frågor. Poetiska uttryck för denna vilja fanns redan i Gamla testamentet, och i Hallqvists diktbok för barn från 1968 får de en frimodig fortsättning.

Dikterna i *Jag skall fråga Gud* är på så vis reflektioner i dubbel mening. De är funderingar, så som Hallqvist beskrivit dem, men tillsammans med fotografierna utgör de även återspeglingsbilder av de mångtusenåriga bibelordens utsagor. Dikternas frimodiga dialog med bibeltexterna och frågor till Gud återspeglar retoriska situationer där bibelorden satts in i nya kontexter och där det är barnens röster som hörs.

Att utsäga det outsägliga

Inledningsvis nämndes, med hänvisning till Carcamo Storm, att psalmer för barn vanligen är inriktade på att *beskriva* Gud. Men när det gäller Britt G. Hallqvists verbala bildskapande förefaller hon i både dikter och reflektioner prioritera metonymiska (närhets- och beröringsgrundade) grepp framför metaforiska (likhets- och avbildsgrundade), då det gäller att uttrycka Guds väsen. Liknande grepp har Roman Jakobson (1935) uppmärksammat hos Boris Pasternak. Som vi ska se innebär Hallqvists tillvägagångssätt för att – som hon uttrycker det – "utsäga 'det outsägliga'" ("Det liturgiska språket" 334) inte att Gud ensam beskrivs, utan att dikten gestaltar en aktiv och nära relation mellan barnen och Gud.

Med en kongenial formulering av den metonymiska principen menar Hallqvist att de nödvändiga bilderna och liknelserna som hämtas från den konkreta omvärlden "fungerar som riktningsskyltar, de pekar på något utöver sig själva" ("Det liturgiska språket" 334). De bilder för Gud och symboler för "trons hemligheter" som står sig bäst, menar hon, är sådana som är hämtade från "de personliga relationernas område" och som återger enkla "mänskliga handlingar" (336). Det exempel hon ger är att himlen kan beskrivas som att komma hem, alldeles "som ett barn kastar sig i sin mors famn" (336f), det vill säga genom en *handling* som innebär en kärleks- och längtansfull relation. I konsekvens med det här synsättet undviker Hallqvist också journalistens fråga, "Hur ser din Gud ut?" I stället talar hon om allt det i kristendomen som hon inte kan förstå och om tvivlet som ingår som en del i tron (Fransson 16; jfr Löfström, "Ordfyndig, lekfull psalmist" 140).

Ett exempel på Hallqvists bildskapande strategi är den korta boken "I Guds famn" ur *Bönbok för barn*, där Gud framställs som den

som känner och kallar såväl stjärnor som fjärilar, blommor, strån och stenar vid namn. Det är här varken utseendet eller egenskaper-
na som på metaforiskt vis karakteriserar Gud. Beskrivningen görs
i stället genom att Guds kunskap om och bekantskap med såväl de
mest avlägsna som de allra närmaste delarna av världen betonas.
Tillvägagångssättet har smak av metonymiska grepp som *pars pro
toto* och *synekdoke*, då världens olika delar nämns för att ge intryck av
dess helhet och världens skapare karakteriseras av sitt verk och sin
kunskap om skapelsen. Gud står här i en tydlig relation till världen,
och dikten avslutas: "Det finns inget barn i all världen, / som inte får
rum i hans famn." Ett liknande exempel finns i visan "Vad Gud har
tänkt ut" ur *Jag vill sjunga en visa för Gud* (1973). Att sjunga om Gud
blir här liktydigt med att sjunga om skaparens verk: "Nu sjunger vi
om Gud / och allt det vackra han har skapat", varefter en mängd
olika delar av skapelsen räknas upp – dagg, bäck och hav, hästar och
katter, skridskois och snö, och alla färger.

Som helhet stämmer det här metonymiskt präglade tillvägagångs-
sättet väl med vad Inger Selander har noterat beträffande gudsbilden
i moderna psalmer, nämligen att den inte längre bygger på maktme-
taforer: "Guds transcendens, hans annorlundahet och upphöjdhet
över sin skapelse, är nertonad till förmån för hans immanens, hans
närvaro i skapelsen" (I. Selander 32). Hos Hallqvist framställs Gud
som i högsta grad närvarande i skapelsen. Han känner dess olika
delar vid namn, och särskilt till barnen har han den relationen att de
ryms i hans famn.

Enligt Hallqvist är det också omöjligt att tänka sig himmelen utan
barnen. I dikten "En syn" ur *Vid paradiset's port*, där diktjaget blickar
in i himmelen, framställs barnen som kännetecknet på Gud:

[- -]

På kullen med förgätmigej
satt Gud i himlens mitt.

Och kanske någon frågar:
hur kände jag igen
den som jag aldrig skådat,
min Skapare och vän?
Nån krona bar han inte,
och ingen sa hans namn.
Att han var Gud, det syntes klart
på barnen i hans famn.

Liksom i moderna psalmer saknar Gud här maktens välkända attri-

but, kronan (jfr Harling 35f). På bibliskt sätt säger heller ingen hans namn, något som annars skulle kunna identifiera honom. Istället verkar det som om Gud redan har en relation till diktjaget, som kallar honom "Skapare och vän". Det är barnen i hans famn som visar vem Gud är. De fungerar som hans kännetecknande attribut – det var tack vare dem som "det syntes klart" vem som var Gud. Likhets- och avbildsgrundade metaforer saknas helt, och dikten arbetar främst med verkningsmedel av metonymiskt slag: Gud karaktäriseras av sina attribut, av de föremål och personer som finns i hans närhet, och – paradoxalt nog – av *frånvaron* av krona i kombination med barnen i hans famn.

Relationen mellan barnen och Gud är i de här dikterna präglad av tryggheten i Guds famn. Men samtidigt avvisar Britt G. Hallqvist alla tendenser till "ytlig optimism" och menar att en "falsk ton av trygghet" kan smyga sig in i dikter för barn. Inte minst i kristen barn-dikt uppfattar hon "tryggheten som ett överbetonat motiv". För henne är Gud "ett trots allt – mitt i svårigheterna" ("Vem har sett vinden" 179). Det exempel hon själv ger på strategin att framställa Gud som "ett trots allt" är visan "Käre vår Herre" ur *Det visste inte kejsarn om*. Den är i sin helhet utformad som en bön, och sista strofen avslutas: "När barnet går ensamt i mörkret, / gå med, gå med!" Ett annat exempel är bönen "De är onda på mig" ur *Bönbok för barn*, där barnet, det bedjande jaget, vänder sig till Gud som sin sista möjlighet när alla andra är onda på och inte talar med, ser eller hör henne: "Gud, nu har jag bara dig. / Säg vad jag ska göra, / så att allt blir bra igen!" Den nära relationen mellan barnet och Gud består även i de här dikterna, i ensamhet och svårigheter, när tryggheten annars tycks vara långt bort.

I stället för en falsk trygghet finns ett stort mått av aktiv ömsesidighet i relationen mellan barnet och Gud i Hallqvists diktning. Liksom i den nyss citerade bönen vill barnet gärna vara med och hjälpa Gud. Så är fallet även i bönen "Gå i ärenden åt Gud" ur *Bönbok för barn*, där barnet anmäler sig i tjänst hos Gud och ber om besked: "Viska då till mig vad jag ska göra! / Jag vill gå i ärenden åt Gud." Det kan också gälla att ge kärleksförklaringar till Gud, som i den dikt med karaktär av bön som heter just "Kärleksförklaring" ur *Vid paradiset port*. Här räcker diktjaget fram en blomma, tänder ett ljus, skriver en dikt och sjunger en visa, innan dikten avslutas med de ord som i slutet av varje strof fungerar som dess omkväde och återkommande bön: "Min Gud och min Herre, / jag ber, ta emot!"

Det är framför allt genom metonymiskt inriktade grepp, rumsligt nära relationer och mänskliga handlingar, som Hallqvist framställer

Gud och griper sig an uppgiften att "utsäga 'det utsägliga'" i sin diktning för barn. Ett av de främsta kännetecknen på Gud, även i Jesu person, är enligt Hallqvists diktning att han är *med barnen* – han går med det ensamma barnet i mörkret, barnen ryms i hans famn, och han tar emot såväl barnens böner som deras vilja att hjälpa till.

Slutsats

Undersökningen av hur barnets närhet till Gud gestaltas i Britt G. Hallqvists diktning har ur teologiska, berättartekniska och retoriska perspektiv tagit upp dikter, visor och böner för barn hämtade från den period under 1960- och 70-talet då barnkulturen, även den kristna, kom att förnyas genom att barnens frågor och behov sattes i centrum. I exempel från Hallqvists dikter, stödda av hennes uttalanden i intervjuer och artiklar, har vi sett hur hon väljer att återberätta redan välkända bibelberättelser ur barnens perspektiv och med barnet i centrum, hur hon ställer barnens frågor och låter dem frimodigt komma till tals med Gud, samt hur hon föredrar metonymiskt inriktade grepp för att beskriva Gud och utsäga det utsägliga. Hon låter närheten till barnen definiera vem Gud är. Dessa drag gör hennes diktning till ständigt pågående skeenden och samtal. Den präglas inte av statiska bestämningar och beskrivningar utan av handling, rörelse, dialog och relationer. Hallqvists poetiska teologi framstår som oskiljaktig från barnets teologi, där den giltiga värdeskalen är den som sätter barnen främst.

Biografisk information: Helena Bodin är docent och universitetslektor i litteraturvetenskap vid Institutionen för litteraturvetenskap och idéhistoria, Stockholms universitet, och Newmaninstitutet, Uppsala. Hon är medarbetare i kulturtidskriften Signum, där hon skrivit om Britt G. Hallqvist i nr 1, 2014. Bland hennes senaste publikationer finns Ikon och ekfras (Artos 2013) och Bruken av Bysans (Norma 2011).

Litteraturlista

Aggedal, Jan-Olof, red. *Britt G. Hallqvist – diktare och teolog*. Stiftshistoriska sällskapet i Lunds stift, årsbok 2014. Lund: Arcus, 2014.

Berglund, Christina. *Vilken färg har vinden? Om barns roll och rätt i kyrka och samhälle*. Prästmötesavhandling för Stockholms stift 1999. Stockholm: Verbum, 1999.

- Bunge, Marcia J., ed. *The Child in Christian Thought*. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 2001.
- . *The Child in the Bible*. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 2008.
- Carcamo Storm, Elisabet. "Barnpsalmen idag." S.-Å. Selander 84-107.
- Foucault, Michel. *Fearless Speech*. Ed. Joseph Pearson. Los Angeles, Ca.: Semiotext(e), 2001.
- Fransson, Birgitta. "Skriva poesi är att sväva." *Opsis kalopsis* 5-6 (1991): 14-17.
- Hallqvist, Britt G. *Bönbok för barn*. Stockholm: Diakonistyrelsen, 1960.
- . *Josef och hans bröder*. De små böckerna ur Bibeln 9. Stockholm: Diakonistyrelsen, 1964.
- . *Från Nilen till Nebo. Boken om Mose*. De små böckerna ur Bibeln 10. Stockholm: Diakonistyrelsen, 1964.
- . *David och Goljat*. De små böckerna ur Bibeln 11. Stockholm: Diakonistyrelsen, 1965.
- . *Jag skall fråga Gud*. Stockholm: Bonniers, 1968.
- . *Julkrubban "Lille kungen"*. Att göra själv i advent. Stockholm: Verbum, 1969.
- . "Poesi för barn." *Barnlitteratur i Sverige. Läsning för barn och barnboksprogram*. Red. Lars Furuland, et al. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1970. 371-377.
- . *Vid paradiset's port*. Stockholm: Verbum, 1971.
- . "Vem har sett vinden? Tankar om religiös lyrik." *Barn och kultur* 18.6 (1972): 178-179.
- . *Jag vill sjunga en visa för Gud. Visbok för barn*. Lund: Håkan Ohlsons förlag, 1973.
- . "Det liturgiska språket." *Svenska kyrkans gudstjänst. Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster. Bil. 1. Gudstjänst i dag: Liturgiska utvecklingslinjer*. 1968 års kyrkohandboks-kommitté. Stockholm: Allmänna förlaget, 1974. 315-360.
- . "Vad kräver jag av en barnpsalm?" *Hymnologiske meddelelser* 6.4 (1977): 194-200.

Hallqvist, Britt G. och Bertil Hallin. *Titta vad jag fann! Visor*. 1967. Stockholm: Verbum, utökad upplaga 1973.

---. *Det visste inte kejsarn om. 18 visor*. Stockholm: Verbum, 1971.

Harling, Per. "Britt G. Hallqvists teologi." Aggedal 29–58.

Jakobson, Roman. "Randanmärkningar till poeten Pasternaks prosa." 1935. *Poetik och lingvistik. Litteraturvetenskapliga bidrag*. Red. Kurt Aspelin och Bengt A. Lundberg. Stockholm: PAN/Norstedts, 1974. 98–117.

Jarlert, Anders, red. *Barnet i kyrkohistorien*. Lund: Lund University Press, 1998.

Kyrkvisor för barn. Stockholm: Diakonistyrelsen, 1960.

Löfström, Inge. *En bok om Britt G.* 1983. 2:a omarb. uppl. Stockholm: Verbum, 1997.

---. "Ordfyndig, lekfull psalmist. Om Britt G. Hallqvists psalmdiktning." S.-Å. Selander 136–150.

Moltmann, Jürgen. *In the End – the Beginning. The Life of Hope*. Övers. Margaret Kohl. London: SCM Press, 2004.

Rahner, Karl. *Theological Investigations, vol. VIII. Further Theology of the Spiritual Life 2*. Övers. David Bourke. New York, N.Y.: Crossroad, 1971.

Selander, Inger. *När tron blir sång. Om psalm i text och ton*. Skellefteå: Artos, 2008.

Selander, Sven-Åke, red. *Psalms i vår tid*. Svenskt gudstjänstliv 81. Skellefteå: Artos & Norma, 2006.

Serin, Olle. *Britt G. Hallqvist. En bibliografi*. Lund: Britt G. Hallqvist-sällskapet, 2013.

Sundén, Hjalmar. *Barn och religion*. Stockholm: Verbum, 1970.

Toijer-Nilsson, Ying. "Britt G. Hallqvist." *Författare och illustratörer för barn och ungdom 3, FI-Ho*. Lund: Bibliotekstjänst, 1998. 182–201.

Williams, Rowan. *Lost Icons. Reflections on Cultural Bereavement*. Edinburgh: T&T Clark, 2000.

Wimmer, Kerstin. "Ett eller annat gott ord – böner för barn och vuxna." Aggedal 168–191.